

A zeneműkiadói szerződés – A kottafelhasználás egyes kérdései

Dr. Borzsák Márton disszertációjáról

Mindenki, aki zeneoktatással, előadó-művészettel vagy koncertszervezéssel foglalkozik, naponta megküzd az az áthidalhatatlan gyakorlati problémával, amit a hatályos Szerzői Jogi Törvénynek a kottamásolás teljes tilalmára vonatkozó, lényegében betarthatatlan rendelkezései okoznak. A jelenleg is alkalmazandó LXXVI törvény a szerzői jogról, 1999-ben lépett hatályba, amikor Magyarország még nem volt az Európai Unió tagja, és a reprográfiai technika fejlettsége sem állt azon a fokon, ahová napjainkra elért. Egy ideig, elmentélezendő a vélelmezhető magáncélú fénymásolásokat, a felhasználási jogokkal rendelkező kiadók az úgynevezett reprográfiai díjakból kompenzációban részesültek. Ezt a kompenzációt azonban az *Európai Parlament és a Tanács 2001. május 22-i 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok vonatkozásainak összehangolásáról* szóló – rövid nevén INFOSOC – jogszabály magyarországi harmonizálása révén a Szerzői Jogi Törvény 2004. május 1-jétől hatályos 2003-as módosítása eltörölte. A reprográfiai díjat annak idején vagy a másoló készülék gyártójának, vagy a készülék belföldi forgalmazójának kellett egyszeri alkalommal egy megadott határidőig megfizetnie, ezáltal igyekezőn kárpótolni a kiadókat az ellenőrizhetetlen sokszorosítás okozta üzleti veszteség miatt. Ugyanakkor fizetett az is, aki ilyen gépet üzleti céllal, ellentételezés fejében üzemeltetett. A Szerzői Jogi Törvény 2003-as módosítása óta a kották többszörözésére speciális szabályok vonatkoznak. Ennek következtében 2004. május 1-jétől a törvény kizárja a szabad felhasználások köréből a kotta reprográfiai eszközökkel történő magáncélú másolásának lehetőségét. Ily módon pedig a zeneszerzők és velük együtt a zeneműkiadók is kikerültek a reprográfiai jogdíj kedvezményezettjeinek köréből. Ellentétben más típusú szerzői művekkel, a kották kizárólag a törvényben felsorolt intézmények által (pl. könyvtár, oktatási intézmény, múzeum) és kizárólag tudományos kutatás vagy archiválás céljából többszörözhetők, másolhatók. Archiválási célnak csak az a tevékenységet tekinthető, amikor a megvásárolt vagy legálisan birtokolt kottáról azért készül (egyetlen) másolat, hogy annak tartalma az eredeti kotta esetleges sérülése esetén is megmaradjon. Kottát azonban sem magáncélra, sem nyilvános könyvtári ellátás, sem egyéb belső intézményi cél érdekében nem lehet másolni. (Sztj. 35. § (1) és (4) bek., 21. § (1) bek., 33. § (4) bek., 38. § (5) bek.). Ennek megfelelően a zeneisko-

lák növendékei és a zenészek által saját tanulmányaik és munkájuk könnyítése érdekében végzett kottamásolás is jogellenes tevékenységnek minősül.

A szerzők és a kottakiadványokat elkészítő kiadók ilyen módon csak a hivatalosan kiadott és eladott példányok után részesülnek a munkájukért járó jogos díjazásban. Ezzel szemben a zeneművek magáncélra történő másolásának általános tilalma mellett is megmaradt a zenei szövegek magáncélú reprográfiai többszörözésének lehetősége, ami főként a könnyűzene terén élő szokás. Erre való tekintettel a művek kottáját és szövegét a gyakorlat szerint együttesen kiadó és gondozó zeneműkiadók továbbra is részesülhetnek a reprográfiai jogdíjból. Mivel a reprográfiai többszörözés nem ellenőrizhető sem a nyilvános fénymásoló üzletekben, sem más olyan helyen – pl. irodákban, iskolákban, könyvtárakban -, ahol fénymásoló gép található, ezért – az egyik tekintélyes hazai szakjogász véleménye szerint – „a reprográfiai díj alól való kivétel a kotta esetében sem magyarázható praktikus, vagy egyéb indokokkal.”

Az Európai Unió 2011-re tervezte a szerzői jogokra vonatkozó új, részletes közösségi szabályozás megalkotását, ami lehetőség szerint már figyelembe vette volna az elmúlt évtizedekben lezajlott robbanásszerű technológiai fejlődés következtében megjelent legújabb kommunikációs és reprográfiai eszközök által kínált terjesztési lehetőségeket. A jogalkotás hosszadalmas és bonyolult procedúrája azonban mindezt eddig nem volt képes lépést tartani a félévente újabb és újabb innovációval jelentkező 4.0 -ás technikai haladással. Az Európai Parlament éppen e recenzió írása idején, szeptember 12-én tárgyalta az INFOSOC- irányelv módosítását, igaz elsősorban az on-line letöltések és a nagy szolgáltatók vonatkozásában, ami alapvetően nem befolyásolja a komoly zenei kottafelhasználás eddigi szabályozását, viszont technikai részről mégis iránymutató lehet. Mindaddig azonban, amíg nem jön létre az új, a jelenleginél racionálisabb szabályozás, hiánypótlónak és nélkülözhetetlennek bizonyul minden olyan tanulmány, vagy szakmunka, ami eligazítást jelent napjaink kottahasználati gyakorlatának illegalitásba vesző sűrűjében. Erre a meglehetősen partikuláris és kevésbé látványos feladatra vállalkozott egy fiatal jogász, Dr. Borzsák Márton, aki a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának infokommunikációs szakjogász

képzése keretében írta meg disszertációját „A zeneműkiadói szerződés — A kottafelhasználás egyes kérdései” címmel.

Dr. Borzsák Márton igyekezett alaposan megismerni a kottafelhasználás hazai gyakorlatának szinte valamennyi aspektusát. Felkereste mind a kiadói, mind a felhasználói oldal képviselőit, szerződéseket elemzett, és tekintetbe vett minden olyan gyakorlati kérdést és problémát, amelyek okozói lehetnek a kottafelhasználás terén jelenleg tapasztalható anomáliának. A tanulmány a kiadói szerződés tartalmi elemeinek változásán keresztül tárgyalja a szerzői jog fejlődését hazánkban, megállapítva, hogy „a többszörözés, mint felhasználási forma és annak széleskörű elterjedése [...] meghatározó volt a szerzői jog kifejlődése szempontjából.” Az alapos és érdekes jogtörténeti bevezetés egyik tanulsága számomra az volt, hogy miután a zeneművek kiadói joga alapvetően a könyvkiadás és az irodalmi jogok egyik speciális elemeként fejlődött, ennek alakulására is hosszú időn keresztül meghatározó befolyást gyakorolt az irodalmi alkotások kiadói jogának szabályozása, függetlenül a művészeti ág sajátos, az irodalmi művektől eltérő törvényszerűségeitől. Miután azonban a zeneműkiadói, majd később különösen a hanglezgyártói ágazat olyan nagy gazdasági jelentőségre tett szert, hogy a kulturális piac önálló szegmensévé vált, szükségesnek mutatkozott – és részben mutatkozik még jelenleg is – annak minden specifikumára kiterjedő, egyedi szabályozása. Ilyen szabályozás például a zeneműkiadói szerződéseknek már az új Szerzői Jogi Törvény hatályaba lépését megelőzően is lehetővé vált határozatlan idejű megkötése. Ennek oka vélhetően az volt, hogy a jogalkotó is tisztában volt az irodalmi és a zeneművek kereslete iránti különbséggel. A zeneműkiadás minden korszakban egyértelműen olyan hosszú távú befektetésnek minősült, amelynek megtérülése korántsem volt garantált. Különösen igaz ez a kortárs művek vonatkozásában, amelyek iránt mutatózó kereslet a zeneszerző életében általában meglehetősen csekély, ráadásul a hozzájuk kapcsolódó felhasználások időben elhúzódó, gyakran kampányszerű (pl. kortárs zenei fesztiválok) jelleggel valósulnak meg.

A kották felhasználásának az előadóművészeket érintő egyik fontos eleme a bérlet. Ehhez kapcsolódóan Borzsák Márton fontos észrevételt tesz, amikor megállapítja, hogy „a fizikai műpéldányok ellenérték fejében történő használatba adásának lehetősége a védelmi idő lejártá után sem szűnik meg természetesen, azonban a védelmi idő eltelte után a zeneműkiadót megillető bérbeadás joga már nem lesz kizárólagos.” A védelmi időt követően is felmerülhet a kiadó részéről olyan szolgáltatás, amelyért a kiadót ellenszolgáltatás illetheti meg, „de ennek hátterében már nem lesz ott a szerzőt megillető és a kiadónak a szerződéssel átengedett kizárólagos felhasználási jog.” Következésképpen – a szerző ál-

laspontja szerint – „a jogügyletet ettől kezdve kizárólag a Ptk-nak a bérleti szerződésre vonatkozó szabályai alapján kell megítélni, és a jogviszonnyal összefüggésben a szerzői jogi szabályok alkalmazására a továbbiakban már nem lesz lehetőség.”

További érdekes kérdéseket vet fel a már nem védett művek kottáinak újra kiadása, amelynek a szerző álláspontja szerint sincs jogi akadálya. Ilyen eset előfordulhat – és elő is fordul – például a már nem védett zeneművek újbóli kiadása során, amennyiben egy kiadó saját kottaképpel önálló kiadást jelent meg „és a zenemű kottáját értékesítés céljából kereskedelmi forgalomba hozza, még akkor is, ha ezzel nyilvánvaló konkurenciát teremt egy olyan kiadó számára, amely eddig az érintett mű szerzői jogi védelmére tekintettel kizárólagos terjesztési jogokkal rendelkezett, és ennél fogva az adott kottakiadvány vonatkozásában egyedüli szereplő volt a piacon. Ha azonban ehhez az új kiadó az eredeti kiadó kottagrafikáját használja fel változtatás nélkül, vagyis azt egyszerűen lemásolja és az így készült másolatokat saját kiadványként forgalomba hozza, az már felvetheti az áruhamisítás megvalósulását is. [...] Különösen igaz lehet ez arra tekintettel, hogy a kották piacán a kottakiadók szakmai hozzáértésébe vetett bizalom a felhasználói oldal fogyasztói döntéseinek meghozatalát jelentős mértékben befolyásolja.” Ez utóbbi esetben a zeneműkiadót nyilvánvalóan kár éri a jogosulatlanul forgalomba hozott kottákkal összefüggésben, ugyanakkor az ilyen magatartás elleni fellépés – a védelmi idő lejártára tekintettel – már szintén nem történhet meg szerzői jogi alapon. Az ilyen magatartások jogi minősítésének nehézsége, és a rendelkezésre álló jogi eszközök korlátossága, ugyancsak egy specifikus szabályozás kialakítását indokolja – lehetőség szerint a szerzői jog rendszerén belül.

Hogy mennyire árnyaltan értelmezendő a kottafelhasználás különféle formáihoz kapcsolódó jogviszony, azt a továbbiakban számomra a szerző három rendkívül tanulságos jogi levezetése illusztrálta. Az egyik – a tapasztalatom alapján minden kottafelhasználó által értetlenül fogadott - úgynevezett „kottabérleti felárnak” nevezett és nem is nagyon burkolt „pótdíjazás” értelmezésével kapcsolatos. A saját gyakorlati olvasatom szerint, ugyanazért a szolgáltatásért nem lehetne kétszer-háromszor más-más címen díjat fizettetni. Borzsák Márton lényegesen differenciáltabb jogi megközelítése azonban a következő módon indokolja ennek a „felárnak” jogosulatlanságát a szerzői jogilag már nem védett művek kottái esetében: „a bérbe vett kottaanyag felhasználásával potenciálisan elérhető bevételek tekintettel alkalmazott felárak, többlet bérleti díjak (fesztiválpótlék, ősbemutató/magyarországi bemutató) „ilyen jellegű arányosítását a felhasználással elért, illetve még inkább a jövőben potenciálisan elérhető bevételekhez, egyértelműen csak annak a követ-

kezményeként lehet értékelni, hogy a kiadók a szerzőnek járó szerzői jogdíj mértékével szemben a szerzői jog által támasztott követelményt (a felhasználással elért bevételrel való arányosság) kiterjesztik a saját maguk és a végfelhasználó közötti jogviszonyra, amely – szűken vett tartalmát tekintve – nem más, mint egy egyszerű bérleti jogviszony. Ez a fajta jogértelmezés és az ezen alapuló [...] díjszabási technika alkalmazása” tehát – a szerző álláspontja szerint – „a bérleti jogviszonytól idegen és jogilag nem megalapozott.”

Nem minden tanulság nélküli a „sugárzási célú felár, illetve az „archiválási célú felár” jogi szempontból való görcső alá vétele sem. A kiadók ugyanis általában magasabb bérleti díjat állapítanak meg akkor, ha a felhasználó a kotta felhasználásával létrejövő nyilvános előadásról archiválási célból, élő közvetítés (sugárzás, webcasting) felvételt készít, valamint akkor is, ha a felhasználó az így készült felvétel jövőbeni sugárzására, vagy a nyilvánosságához közvetítésre harmadik személynek engedélyt kíván adni, vagy ezeket a jogokat esetleg maga kívánja gyakorolni. A szerző álláspontja szerint ez a szándék „nem érinti a kottabérleti szerződés érvényességét, ugyanakkor [...] egy adott felhasználási cselekmény jogilag nem alátámasztható (kiemelés tőlem) kétszeres díjfizetéshez kötését eredményezi.”

Borzák Márton álláspontja szerint – amennyiben a fenti felhasználások nem színpadra szánt ún. „kisjogos” műveket érintenek – ezekben az esetekben „a zeneműkiadók jogi értelemben kvázi „nagyjogosítják” az egyébként kizárólag a közös jogkezelő szervezetek által gyakorolható engedélyezési jogokat, amikor a mű sugárzás útján vagy más hasonló módon a nyilvánosság-hoz való közvetítését, illetve az élő előadásnak e célból történő rögzítését a tárgyalt kottabérleti szerződések keretében a saját külön engedélyüktől és az annak fejében kért díj megfizetésétől teszik függővé.”

A bérbeadásnál maradván hasonlóan tanulságos – ugyan más okfejtés nyomán – a kottabérleti szerződésekben, illetve az azokhoz kapcsolódó megrendelő formanyomtatványokon alkalmazott „szerzői jogdíj” elnevezésű díjtétel elemzése. Ezt a kiadók általában akkor alkalmazzák, amikor még védett, színpadra szánt zenemű kottáját adják bérbe nyilvános előadás céljából. A tanulmány szerzője abban látja a legfőbb jogi problémát, hogy „ezek a kottabérleti szerződések nem felelnek meg a felhasználási szerződésekkel szemben a szerzői jog által támasztott minimális érvényességi követelményeknek, mert hiányzik belőlük a felhasználási szerződés egyik létezési kelléke, vagyis a mű felhasználására adott kifejezett engedély. [...] Vagyis a szerző álláspontja szerint „a kiadók azon gyakorlata, miszerint sok esetben a kottabérleti szerződések keretében adnak engedélyt „nagyjogos” művek nyilvános előadására, az érintett felhasználási jog engedélyezése vonatkozásában [...] a szerződés érvénytelenségét fogja eredményezni.”

A hatályos Szerzői Jogi Törvény szerint a terjesztési jognak a kották terjesztését is érintő részjogosultsága a haszonkölcsönbe adás is, amelynek törvényi háttérét szintén egy közösségi irányelv, az úgynevezett Bérleti irányelv szabályozza (Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/115/EK irányelve a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról.), amelynek 2. cikk (1) b) pontja szerint a nyilvánosság számára nyitva álló intézmény útján határozott időre történő használatba adás sem közvetlenül, sem közvetetten nem irányul gazdasági vagy kereskedelmi előny szerzésére. Ez az az elem, ami ezt a fajta felhasználási módot a bérbe adástól megkülönbözteti. A Szerzői Jogi Törvény 23/A §-a azonban kimondja, hogy a haszonkölcsönrel összefüggésben a kottában rögzített művek szerzőinél, és így közvetve az őket képviselő zeneműkiadóknál jogdíjbevételek keletkezhet.

A bemutatott esetekből világosan következik, hogy a felhasználás egyes formái más-más – sokszor egymástól lényegesen különböző – jogi megítélés alá tartoz(hat)nak, amelyeket azonban olykor a kiadók – a magasabb bevétel érdekében – hajlamosak a számukra legtöbb hasznot eredményező szigorúbb jogi szabályozásra, a szerzői jogra való hivatkozással a maguk számára jogtalan előnyöket teremtve értelmezni.

Amint arról a bevezetőben már szó volt, a módosított Szerzői Jogi Törvény következtében a zeneműkiadók jelentős rendszeres jövedelemtől esnek el, amely a reprodukciós többszörözés ellenőrizhetetlensége, következőképpen szankcionálhatatlansága miatt áldatlan helyzetet teremt. Nyilván ennek következménye az is, hogy a bérbeadásnál különféle, az előbbieken bemutatott, jogilag megalapozatlan „jogcímenek” igyekeznek többletbevételek szert tenni. A felhasználói oldal pedig a szakma belterjességéből és a kiadók monopolhelyzetéből fakadó kiszolgáltatottsága miatt kénytelen elfogadni az általuk diktált piaci feltételeket, miközben az illegális fénymásolásokkal próbál „segíteni magán”.

Borzák Márton disszertációja logikus szerkezetben, valamennyi problémakörre kiterjedően mutatja be a jelenleg uralkodó kaotikus helyzetet, újragondolva az egyes szabályozásokból levezethető jogkövetkezményeket. Disszertációja nem csak abban a tekintetben hiánypótló és tanulságos, mert a jogi szakirodalom meglehetősen mostohán kezeli a zeneműkiadás- és felhasználás partikuláris helyzetét, hanem abban is, hogy mindaddig, amíg nem születik kielégítő szabályozás az ágazatra vonatkozóan, okfejtése igyekszik eligazítást nyújtani az egymással szembe kényszerített, mégis azonos érdekkörbe tartozó két oldal egymásról való, téveszméktől terhelt vélekedésében.

Kaizinger Rita